

УДК 330.8:330.88(477)

П.М. Леоненко

ПИТАННЯ СИНТЕЗУ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ВИКЛАДАННІ

Розкриті сутність і різні види синтезу в сучасній економічній теорії. Досліджені результати й перспективи синтезу економічних теорій на різних етапах їх розвитку. Висвітлені процеси синтезу в галузі теорій вартості та цінності, неокласики, інституціоналізму та кейнсіанства, політичної економії Д.Рікардо та економічної теорії Дж.М.Кейнса. Показані суперечності та неоднозначність сприйняття наслідків синтезу представниками різних напрямів економічної теорії.

Ключові слова: сучасна економічна теорія, проблема синтезу, розвиток науки.

Постановка проблеми. Серед актуальних питань розвитку сучасної економічної теорії та її історії важливе місце посідає проблема синтезу. Проте йдеться не про синтез як загальнонауковий метод дослідження в поєднанні з аналізом, а про синтез як особливу форму розвитку науки взагалі та один із можливих шляхів виходу її із кризових процесів, переходу на нові наукові парадигми чи конкуруючі науково-дослідні програми зокрема. Розгляд проблеми синтезу в повному обсязі в історико-економічному контексті актуалізує тему, сприяє науковому вирішенню нагальних питань теорії та практики, підводить до формування нових теорій і напрямів економічної науки. Тим самим створюються необхідні передумови для якісно нового розвитку сучасної економічної теорії та господарської практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі спостерігається своєрідний «маятниковий» інтерес до питання синтезу в економічній теорії. Протягом 90-х років ХХ ст. – першого десятиліття ХХІ ст. відбулося коливання «маятника» у бік сплеску уваги до зазначеної проблеми. Очевидно, цьому сприяли системні трансформації, кризові явища в економіці та теорії

© П.М. Леоненко, 2008

як імпульси для оновлення та розвитку суспільства й науки. Щоправда, йдеться насамперед про питання синтезу в галузі теорії цінності та вартості. Вони ґрунтовно розглянуті у працях Л.П.Горкіної [3], А.А.Чухна, П.І.Юхименка, П.М.Леоненка [9], В.С.Афанасьєва [1], П.Р.Леіашвілі [5], М.С.Шухова [11], у збірнику статей під редакцією В.Н.Черковця [4] не лише в плані теоретичної розробки, але й під кутом зору відображення їх в історії економічної думки. Амплітуда коливань різних точок зору на значення та здійсненність синтезу різних теорій вартості й цінності надзвичайно велика. На одному полюсі знаходяться вчені-економісти, що визнають можливість такого синтезу, а на другому полюсі згуртовані ті, хто заперечує її. Привернемо увагу до серії книг відомих російських учених-економістів «Экономическая мысль России: единство теории полезности и трудовой теории стоимости» (В.Я.Єльмєєв, С.С.Губанів, В.І.Корняков, В.І.Сиськов, М.С.Шухов та ін.). В них здійснені спроби розробити нову економічну теорію – кориснісно-затратну або трудову теорію споживної вартості, показати взаємозв'язок її з попереднім розвитком економічної науки [11, с. 3–12].

Щодо синтезу теорії граничної корисності та трудової теорії вартості, то він, на думку сучасних прихильників формування нової економічної теорії – трудової теорії споживної вартості, – можливий «лише за умови економічного, а не суб'єктивно-психологічного трактування змісту граничної корисності. Економічна трактовка зводиться до визначення прирощення економії праці споживача за рахунок прирощення корисності продуктів» [11, ч. 1, с. 24].

Економічна література з питань синтезу теорій, шкіл та напрямів сучасної економічної думки, полеміки навколо цього питання відзначається малочисельністю – думки «розкидані» по небагатьох окремих монографіях та журнальних публікаціях.

Серед праць західних економістів з питань синтезу теорій та напрямів економічної науки і здійснення одного з варіантів такого синтезу відзначимо монографію професора Фрібургського університету (Швейцарія) Г.Бортіса [2].

Мета дослідження – з'ясувати сутність різних видів синтезу та їх застосування при розробці економічної теорії як необхідної умови її подальшого плідного розвитку та створення економічної системи соціального і постіндустріального спрямування.

Виклад основного матеріалу. Поняття «синтез» в сучасній економічній літературі трактується по-різному (див. табл. 1). Наведемо окремі приклади кожного із зазначених у таблиці 1 видів синтезу. Блискучим прикладом *найзагальнішого синтезу*, що його наводять

відомі західні дослідники історії економічних учень (Й.Шумпетер, М.Блауг, Т.Негіші та ін.) є розробка економічного вчення К.Маркса. З цього приводу Й.Шумпетер зазначав, що через весь Марксів аналіз проходить фундаментальна ідея – ідея не просто теорії необмеженої кількості роз'єднаних схем чи логіки економічних величин узагалі, а теорії фактичної послідовності цих схем чи економічного процесу, так, як він відбувається, під дією внутрішніх сил, в історичному часі, творячи кожної хвилини той стан, який сам по собі визначатиме наступний. На думку Й.Шумпетера, має першорядне значення для методології економіки і фактично є досягненням К.Маркса таке. «До нього економісти завжди або самі опрацьовували історію економіки, або використовували історичні праці інших, – писав Й.Шумпетер. – Але факти з історії економіки розглядалися окремо. Їх включали в теорію, якщо це взагалі робилося, просто як ілюстрації чи як підтвердження висновків. Поєднання з теорією було чисто механічне. Марксова ж «суміш» була хімічна, тобто він використовував згадані факти як складову частину аргументів, що мали привести до певних висновків. Він був першим видатним економістом, який сам зрозумів і систематично проповідував, що економічну теорію можна обернути на історичний аналіз, а історичний виклад фактів – на *histoire raisonnée*» [10, с. 67].

Приклади *часткового синтезу* – розвиток змісту різних категорій («багатство», «продуктивна праця» та ін.), а також окремі теорії в різних напрямках економічної думки як окремі випадки більш загальних однопорядкових теорій (наприклад, класичні, кейнсіанські, неота посткейнсіанські теорії економічного зростання у системі загальної теорії зростання економіки).

Добре відомими прикладами *загального синтезу* виступають: неокласичний напрям як наслідок інтеграції класичної теорії та маржиналізму, неокласичний синтез як єдність неокласики і кейнсіанства.

Розглянемо один із новітніх варіантів загального синтезу, запропонованого авторами й укладачами (В.С.Афанасьєв, О.Г.Худокормов та ін.) п'ятитомної російськомовної праці «Світова економічна думка. Кризь призму віків» (2004–2005). Він полягає у трактуваннях всіх новацій австрійської школи не як ірраціонального сприйняття діяльності товаровласників, а, по суті, як прямого продовження і конкретизації трудової теорії вартості Сміта–Рікардо–Маркса. Більш того, нібито представники австрійської школи розвинули вчення К.Маркса про формування суспільно необхідних затрат праці на виробництво товару. В.С.Афанасьєв пише: «Парадокс у взаємовідносинах

Таблиця 1. Погляди вчених на синтез теорій, шкіл, напрямів сучасної економічної теорії *

Поняття синтезу	Можливість і бажаність синтезу	Неможливість синтезу	Результати і перспективи можливості / неможливості синтезу	Підходи вчених до викладання «синтезованих» теорій, напрямів
<p>Найзагальніший синтез: – історії та економічної теорії; – конвергенція теорій.</p> <p>Частковий синтез – «попередня категорія (теорія) виявляється окремим випадком нового трактування».</p> <p>Загальний синтез – інтеграція окремих напрямів економічної теорії (В.В.Радаєв) [4, с. 90].</p> <p>Специфічні види часткового синтезу. Пропозиції прихильників «примирення» марксистської політекономії з маржиналізмом: аналіз «глибинних» відносин – за К.Марксом, а «зовнішніх» форм руху – за А.Маршаллом. Це механічний, ненауковий синтез (В.Н.Черковець) [4, с. 16].</p> <p>Синтез в математичній логіці діалектичної. Однак такого синтезу не відбулося (Є.В.Краснікова) [4, с. 38].</p>	<p>Синтез або суміщення економічної теорії К.Маркса і економікс не лише можливий, але й необхідний (О.І.Московський) [4, с. 92–93].</p> <p>«Принципова можливість сумісності марксизму і економікс ґрунтується на тому, що нормальне функціонування капіталізму імпліцитно передбачає механізм адаптації до ринку, і, навпаки, адаптація економічних агентів до ринкових середовищ спрямована на створення умов нормального відтворення капіталізму, на досягнення рівноваги» (А.В.Сорокін) [4, с. 189–190].</p>	<p>Неможливе поєднання в одну теорію різних щодо методології теорій не лише за суттю, але й формально (В.Н.Черковець) [4, с. 30].</p> <p>Можливість синтезу різних напрямів шкіл і течій в єдиний потік, систему єдиної економічної науки не зумовлена (В.А.Бірюков) [4, с. 37].</p>	<p>Внаслідок часткового синтезу розвивається, збагачується зміст окремих категорій (теорій). Результат загального синтезу – становлення нового, більш загального відображення економічної дійсності порівняно з відбиттям її в тому чи іншому окремому напрямі. (В.В.Радаєв) [4, с. 90–91].</p> <p>Синтез – природний спосіб розвитку економічної теорії, а також одна з важливих умов забезпечення фундаментальності університетської економічної освіти, оскільки в іншому випадку вона буде або однобічною, або архаїчною (О.І.Московський) [4, с. 92–93]</p> <p>Виявилось декілька підходів до виходу на нові рубежі в розвитку економічної науки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розробка економіки перехідного періоду (або перехідної економіки); – розробка нової парадигми політичної економії; – синтез основних напрямів економічної теорії. <p>Всі три підходи на певному етапі їх розвитку придуть до кінцевого пункту – нової економічної теорії, що відбиває нові і динамічно мінливі економічні реалії (К.А.Хубієв) [4, с. 114–115].</p>	<p>У викладанні економічної теорії сформувався три діаметрально протилежних підходи до вирішення питання про співвідношення традиційної політичної економії та економікс:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Сучасною теоретичною основою комплексу економічних дисциплін є економікс, в межах якої немає місця політичній економії. 2) Теоретичною основою економічної освіти є політекономія. 3) Необхідний синтез політичної економії і економікс у межах єдиного курсу економічної теорії. <p>Всі три підходи мають загальний недолік: вони протиставляють політекономію і економікс. Проте несумісні економікс і марксистська політекономія (А.Н.Чеканський) [4, с. 183–184].</p> <p>Очевидно, раціональна постановка питання у підручниках повинна орієнтуватися не на принципи «взаємодоповнення», а на принцип паралельного висвітлення і у такому випадку показу на одній моделі різних підходів, як, наприклад, у відомих макромоделях сукупної рівноваги неокласичного синтезу (В.Н.Черковець) [4, с. 30].</p>

* Джерело: Складено автором на основі аналізу видання: «Капітал» и Экономикс. Вопр. методологии, теории, преподавания / Под ред. В.Н.Черковца. – М.: ТЕИС, 1998. – 220 с.

марксистської економічної теорії та австрійської школи полягає в тому, що в концепціях останньої, ідеологічно орієнтованих проти марксистської економічної теорії взагалі і проти її трудової теорії вартості зокрема, набула подальшого розвитку центральна ланка трудової теорії вартості Маркса – його вчення про суспільно необхідну працю» [1, с. 18].

Ще один парадокс вбачаємо в тому, що такий розвиток, на думку В.С.Афанасьєва, фактично відбувався за умови, коли теоретики австрійської школи «не використовували і не могли використовувати категорію суспільно необхідної праці, оскільки вона не вміщувалася у властивий їм ідеологічний простір» [1, с. 22].

Внаслідок всіх цих обставин, робить висновок учений, концепції австрійської школи про корисність і благо, суб'єктивну цінність і граничну корисність, компліментарні блага, блага нижчого і вищого порядку та їх співвідношення тощо не лише не є спростуванням трудової концепції, а служать важливим обґрунтуванням її правильності. Водночас на противагу концепціям «економікс» щодо пріоритетності теорій маржиналізму В.С.Афанасьєв робить висновок про те, що перелічені вище складові концепцій австрійської школи «на ділі виступають як специфічні розділи трудової теорії вартості» [1, с. 35]. В результаті, вважає вчений, «з'являється перспектива формування єдиної наукової політичної економії на теоретико-методологічній базі вчення про суспільно необхідну працю» [1, с. 35].

Проте чи існують у дійсності ті парадокси, на які вказує автор? Для аргументованої відповіді на це питання візьмемо до уваги принаймні дві вирішальні обставини.

Перша. Уявлення про «парадокси» виникає через безпідставне твердження про ігнорування представниками класичної політекономії й марксизму при розгляді суспільної вартості потреб споживачів. «Як класична школа А.Сміта і Д.Рікардо, так і К.Маркса, – пише В.С.Афанасьєв, – при розгляді проблеми формування суспільно необхідної праці досліджували її лише з точки зору товаровиробників, опускаючи питання про вплив на цей процес покупців та їх потреб» [1, с. 21].

Насправді К.Маркс вказав на зв'язок між величиною ринкової вартості (ринкової ціни) і обсягом суспільної потреби в тому чи іншому товарі (його корисністю). Конкретний аналіз впливу попиту (корисності) на ціну, взаємодія ціни, попиту і пропозиції, проведені ученим у 10-му розділі III тому «Капіталу». Цей аналіз пов'язаний з використанням К.Марксом таких категорій і взаємозв'язків, як функціональна залежність між кількістю товару і його ціною, величиною

попиту, обсягом попиту (його зміною), рівноважна ціна, різна роль попиту й пропозиції у коротко- та довгостроковому періодах. Доречно привернути увагу до того, що цей аспект досліджень К.Маркса досить детально проаналізований рядом сучасних учених-економістів [5, с. 11].

Друга обставина. Автор «парадоксів» продовжує використовувати термінологію «буржуазна політекономія», «буржуазні економісти», «класова конфронтація» та ін. щодо сучасності й водночас відкриває «ефект доповнюваності». Суть його така: ідеологічно протидіючі економічні концепції, що дають кожна окремо одностороннє, до того ж різнорівневе й різноспрямоване трактування економічних явищ, у своїй сукупності створюють можливість скласти цілісне економічне знання, яке відповідає цілісності досліджуваного об'єкту [1, с. 18]. Очевидно, за певних сприятливих умов цей «ефект доповнюваності» можливий, проте лише в межах переосмислення («перетрактування») теорій.

Щодо марксистських і немарксистських економічних концепцій, то синтез можливий лише між неомарксизмом (за ортодоксальною марксистською термінологією – ревізіонізмом) і немарксизмом. Дійсно, саме в цій площині з 1990-х років спостерігаються активні спроби синтезу, зокрема між неомарксизмом та інституціоналізмом [8].

Нарешті, весь попередній історичний досвід, нинішнє становище економічної теорії переконливо свідчать про ілюзорність сподівань на формування єдиної наукової політичної економії. Насправді для сучасної економічної теорії характерні такі ознаки, як фрагментарність, плюралізм, багатопарадигмальність, конфронтаційність, альтернативність тощо. Тенденція розвитку економічної теорії в ХХ – першому десятилітті ХХІ ст. полягає не в їх зникненні чи послабленні, а, навпаки, в їх постійному відтворенні в розширених масштабах.

Свідомо залишаємо осторонь аналізу один із загальновідомих варіантів синтезу, який ґрунтовно проаналізований у вітчизняній та зарубіжній літературі: кейнсіансько-неокласичний синтез. Зауважимо лише, що новітній розгляд його як синтезу неокласики і спотвореного трактування дійсного кейнсіанства (Р.Клауер, А.Лейонхуфвуд та ін.) відкриває широкі можливості для нових варіантів синтезу. Деякі з них ґрунтовно розглянуті у праці Г.Бортіса [2].

Для останньої третини ХХ – першого десятиліття ХХІ ст. характерно становлення низки нових «синтезних» напрямів сучасної економічної теорії. Серед них – класико-кейнсіанська політична економія; нова макроекономіка інформаційної епохи або кейнсіансько-інституціональний синтез; неокласично-інституціональний синтез

(неоінституціоналізм); посткейнсіансько-інституціональний синтез; інституціонально-неомарксистський синтез та ін. Всі ці напрями претендують на адекватне відбиття сучасної економічної дійсності, обґрунтування рекомендацій для економічної політики. Вони все ще перебувають на стадії становлення і гарячих дебатів, але вважаються ключовими перспективними напрямами сучасної економічної теорії. Неважко помітити серед них як ті, що синтезують елементи кейнсіанства чи посткейнсіанства з неокласикою, так і ті, що синтезують елементи гетеродоксальних (або неортодоксальних, «еретичних») шкіл і течій економічної думки. В основу їх покладені насамперед різні методологічні допущення, а також різне ставлення їх представників до державного регулювання ринкової економіки.

У 18-му виданні підручника «Економіка» П.Самуельсон і В.Нордхаус, по-перше, чітко сформулювали принципове положення про умови можливості і сутність загального синтезу в галузі макроекономіки; по-друге, проаналізували спроби синтезу концепцій нових класиків і нових кейнсіанців; по-третє, запропонували обережний прогноз можливостей у сфері подальшого синтезу. На думку відомих американських вчених-економістів, «погляди кейнсіанської, старої і нової класичної, монетаристської і т.д. шкіл добре ув'язуються між собою, якщо розглядати їх як поглиблений аналіз тих чи інших аспектів споживацьких очікувань, ринкової рівноваги і сукупного попиту» [6, с. 33]. Щодо спроб синтезу нових класиків і нових кейнсіанців, то він втілюється в макроекономічних моделях, які використовують такі припущення: «ринки праці та товарів відзначаються негнучкістю зарплати та цін; ціни і кількості на фінансових ринках аукціонного типу швидко пристосовуються до наслідків економічних потрясінь і змінування очікувань; очікування на аукціонних ринках носять перспективний характер» [6, с. 1260]. При цьому економісти розрізняють концепцію адаптивних (або «ретроспективних») і раціональних (або «перспективних») очікувань. Дійсно, новокласичний-новокейнсіанський синтез ще очікує свого подальшого аналізу, але основи його вже закладені в наукових дослідженнях та підручниках з макроекономіки.

Привернемо увагу до спроб ряду нових кейнсіанців трактувати макроекономіку з позицій інформаційної економіки, розгляду останньої як «фундаментальної зміни пануючої в економічній науці парадигми» [7, с. 525]. За рахунок відбиття у синтезованій «новій макроекономіці» (поєднання концепцій нових класиків і нових кейнсіанців) фундаментальних характеристик постіндустріального, інформаційного суспільства відбувається збагачення загальної економічної теорії.

Вважаємо, що включення різних аспектів дослідження постіндустріального (інформаційного) суспільства до концепцій нової макроекономіки є перспективним напрямом розвитку сучасної економічної теорії.

Професор Г.Бортіс з посткейнсіансько-інституціональних позицій обґрунтував можливість, необхідність та перспективи класико-кейнсіанського синтезу і побудови на його основі класико-кейнсіанської політичної економії. На думку вченого, на шляху створення нової синтезованої теорії постає дві проблеми. Перша відноситься до з'ясування поняття «класичний», а друга – до розуміння зв'язку між класичними та кейнсіанськими елементами аналізу. Г.Бортіс ускладнює поняття класики, розрізняючи погляди А.Сміта і Д.Рікардо, які зазвичай в економічній теорії та історії економічної думки розглядаються як представники класичної політичної економії.

Фундаментальні відмінності між поглядами цих основоположників класичного напрямку М.Добб, Г.Бортіс та ряд інших учених вбачають у двох цілком різних теоретичних підходах до розгляду соціально-економічних явищ. Вихідним пунктом розгляду для А.Сміта є індивідуум та обмін, а всі головні економічні проблеми – вартості, розподілу, зайнятості – є ринковими проблемами. Ринки регулюють поведінку споживачів, націлену на досягнення максимальної користі, робітників, які намагаються одержати максимальну плату, підприємців, які прагнуть зменшити виробничі витрати з метою отримання максимальних доходів. Початковою точкою для Д.Рікардо служить суспільство загалом та виробництво зокрема, а саме – круговий суспільний процес виробництва. У ньому створюється матеріальний базис суспільства: додаткова вартість, вироблена у процесі виробництва, дає можливість встановити інституційні надбудови, що складаються з політичних, правових, соціальних та культурних інститутів. На відміну від А.Сміта, Д.Рікардо вважав, що розподіл пов'язаний не з поведінкою індивідуумів на ринках, а з пропорціями, тобто зв'язками частин і цілого, між класами та суспільством, незалежно від особливостей поведінки. Тому А.Сміта розглядають як засновника теоретичної економіки, а Д.Рікардо – як фахівця з політичної економії. Щодо класичної політичної економії, то вона, на думку Г.Бортіса, охоплює не лише систему Д.Рікардо, але також і значну систему здобутків Ф.Кене й К.Маркса [2, с. 125].

У трактуванні зв'язку між поглядами Д.Рікардо й Дж.М.Кейнса представники класико-кейнсіанського синтезу наголошують на тому, що «Кейнс не тільки ніколи не критикував класичний підхід до вартості й розподілу, але й демонстрував глибоку схильність до нього»

[2, с. 126]. Водночас вважається помилковим прийняття Кейнсом першого неокласичного постулату («заробітна плата дорівнює граничному продукту праці») з доповненням його концепцією граничної ефективності капіталу. Заперечення Кейнса проти неокласичної теорії, виведені з урахуванням часу та невизначеності щодо майбутнього¹, в поєднанні з грошима як засобом збереження цінностей, дійсно, не доведені достатньо строго, що виключило б подальше повернення неокласичної теорії загальної рівноваги. Розгляд процесу виробництва як суспільного та кругового приводять прибічників класико-кейнсіанського синтезу до висновку про відсутність регулярного довгострокового зв'язку між кількостями факторів виробництва та їх цінами в неокласичному розумінні. Отже, ринки факторів виробництва не працюють належним чином, а в довгостроковому періоді це означає, що за допомогою вказаного граничного принципу неможливо вирішити проблеми виробництва, розподілу та зайнятості.

Згідно з поглядами представників класико-кейнсіанської політекономії, довгострокова теорія зайнятості та безробіття базується на принципі ефективного попиту, а це означає, що регулювання кількостей необхідно комбінувати з класичним підходом до вартості й розподілу. Він, на відміну від неокласики, передбачає розгляд теорії вартості та розподілу окремо від теорії зайнятості. Крім того, у класичній теорії зайнятості рівень зайнятості залежить від накопичення капіталу і, на відміну від закону Сея, повна зайнятість не постулюється. Загальний висновок зводиться до того, що не існує логічних перешкод до поєднання класичних теорій вартості й розподілу з теорією зайнятості Дж.М.Кейнса при одночасній відмові від класичної теорії зайнятості, основаної на законі Сея. Разом з тим професор Г.Бортіс зауважує: особливо прикро, що в більшості країн центристські та навіть соціал-демократичні партії відмовилися від Кейнсової священної мети досягти повної зайнятості й ставлять за мету лише «задовільний» рівень зайнятості. Загальний висновок із розгляду та порівняння неокласичної економічної теорії та класико-кейнсіанської політичної економії

---

¹ Зважаючи на важливість положення про невизначеність та непізнаність майбутнього в сучасних економічних теоріях, використання його «за» і «проти» в різних «синтезах», наведемо позицію Дж.М. Кейнса. Під «невизначеним» знанням, вважав учений, не мається на увазі просто розмежування між тим, що відомо напевно, і тим, що лише вірогідно. У цьому розумінні гра у рулетку або виграш у лотерею не є прикладом невизначеності; очікувана тривалість життя є лише незначною мірою невизначеною... Цей термін вживається у тому розумінні, в якому невизначеними є перспектива війни в Європі, або ціна на мідь і ставка відсотка через двадцять років, або старіння нового винаходу, або становище власників приватного багатства у соціальній системі 1970 року. Не існує наукової основи для вичислення будь-якої вірогідності цих подій. Ми цього просто не знаємо.

такий: «Кейнс занадто сильно вкорінений в неокласичний світ (він дотримувався першого з неокласичних постулатів та використовував поняття граничної ефективності капіталу), щоб бути в змозі запропонувати повну й незалежну альтернативу неокласичній теорії. Його найважливіший принцип ефективного попиту може бути точно встановленим лише в комбінації з теорією вартості та розподілу за Рікардо. Це і є наріжний камінь запропонованого тут класико-кейнсіанського синтезу» [2, с. 332–333].

До класико-кейнсіанського синтезу мають відношення дві численні групи економістів. Перша група – це ті фахівці з політичної економії, які спочатку описали історичний розвиток та функціонування інститутів у традиціях німецької історичної школи та американського інституціоналізму. Друга група класико-кейнсіанських спеціалістів із політичної економії – це теоретики, попередниками яких є Ф.Кене, Д.Рікардо, К.Маркс, Дж.М.Кейнс та М.Калецький. До цієї групи належать такі видатні економісти, як Дж.Робінсон, Дж.Харкорт, Н.Калдор, Л.Пазінетті, П.Сраффа та їхні послідовники.

Висновки. 1. В останній третині ХІХ – на початку ХХ ст. економічну теорію накрила перша хвиля синтезу трудової теорії вартості і теорії граничної корисності (М.І.Туган-Барановський, В.К.Дмитрієв, С.Л.Франк, Р.М.Орженцький та ін.). Вона не привела до пріоритету будь-якої «синтезованої» теорії вартості (цінності). Навпаки, посилювалось протистояння представників марксистської теорії трудової вартості і маржиналістів. Водночас відбувся відхід ряду вчених-економістів від «легального марксизму». В узагальненій формі дискусія та її результати відображені з марксистських позицій у праці М.І.Бухаріна «Політична економія рантьє» (1914), а в сучасній літературі з неомарксистських позицій ґрунтовно проаналізована в монографії М.С.Шухова «Цінність і вартість (досвід системного аналізу)» (1994).

2. Друга хвиля синтезу охопила економічну теорію у другій половині ХХ ст. Результатом її став так званий кейнсіансько-неокласичний синтез (П.Самуельсон, Дж.Хікс та ін.) як поєднання кейнсіанської макро- та неокласичної мікротеорії. На відміну від синтезу в галузі теорій вартості та цінності, він виявився плідним в теоретичному і практичному аспектах, незважаючи на низку невирішених проблем.

3. Упродовж 70–90-х років ХХ ст. помітна нова хвиля синтезу в економічній теорії. З одного боку, розгорнулася полеміка навколо перегляду внеску марксистів і основоположників австрійської школи в теорію вартості (цінності), зроблені спроби синтезу переглянутих

первісних концепцій (в основному маржиналістських). Відчутним результатом їх стало подальше розмежування поглядів ортодоксальних марксистів і неомарксистів. Реакція економічної науки Заходу на ці новації поки що не виявилась.

З іншого боку, широко розвернувся процес синтезу в галузі різних, у тому числі протилежних, напрямів сучасної економічної теорії. Внаслідок цього виникають нові теоретичні сполучення – неоінституціоналізм, класико-кейнсіанська політекономія, різні варіанти посткейнсіанства тощо. У сучасному спектрі (класифікації) дуже розгалужених економічних теорій «синтезовані» напрями посідають різні місця щодо центру – кейнсіансько-неокласичного синтезу.

Процес синтезу на всіх етапах обумовлений причинами внутрішнього розвитку економічної науки, змінами у соціально-економічному розвитку суспільства, корінними інтересами різних класів та груп населення.

Невирішеною теоретичною проблемою продовжує залишатися питання: чи охоплює синтез «тверде ядро» парадигм, чи лише «захисний пояс», а чи, можливо, те й інше? Між тим сучасна економічна теорія продовжує залишатися фрагментарною, мозаїчною, багатопарадигмальною тощо, проте в сукупності своїх концепцій, шкіл, напрямів виконує властиві їй функції.

Раскрыты сущность и разные виды синтеза в современной экономической теории. Исследованы результаты и перспективы синтеза экономических теорий на разных этапах их развития. Освещены процессы синтеза в области теорий стоимости и ценности, неоклассики, институционализма и кейнсианства, политической экономики Д.Рикардо и экономической теории Дж.М.Кейнса. Показаны противоречия и неоднозначность восприятия последствий синтеза представителями разных направлений экономической теории.

Ключевые слова: современная экономическая теория, проблема синтеза, развитие науки.

1. *Афанасьев В.С.* Введение // Мировая экономическая мысль: Сквозь призму веков. В 5 т. / Сопред. ред. Г.Фетисов, А.Худокормов. – Том 2. – Москва: Мысль, 2005. – С. 3–40.
2. *Бортис Г.* Інвестиції, поведінка та економічна теорія: Внесок до класико-кейнсіанської політичної економії / Пер. з англ. – К.: Вид. дім «КМА», 2007. – 560 с.
3. *Горкіна Л.П.* М.І.Туган-Барановський в економічній теорії та історії / Відп. ред. І.І.Лукінов. – К.: ІЕ НАН України, 2001. – 268 с.

4. «Капитал» и Экономикс. Вопр. методологии, теории, преподавания / Под. ред. В.Н.Черковца. – М.: ТЕИС, 1998. – 220 с.
5. *Леиашвилли П.Р.* Анализ экономической ценности. – М.: Экономика, 1990. – 192 с.
6. *Самуэльсон П.Э., Нордхаус В.Д.* Экономика / Пер. с англ. 18-е изд. – М.; СПб.; К.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 1360 с.
7. *Стиглиц Дж.Е.* Информация и смена парадигмы в экономической науке // *Мировая экономическая мысль: Сквозь призму веков.* В 5 т. / Сопред. ред. Г.Фетисов, А.Худокормов. – Том 5. – Кн. 2. – М.: Мысль, 2005. – С. 523–545.
8. *Сухарев О.С.* Институциональная теория и экономическая политика. К новой теории передаточного механизма в макроэкономике. – М.: Экономика, 2007. – 804 с.
9. *Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М.* Сучасні економічні теорії: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 878 с.
10. *Шумпетер Й.А.* Капіталізм, соціалізм і демократія / Пер. з англ. – К.: Основи, 1995. – 528 с.
11. *Шухов Н.С.* Ценность и стоимость (опыт системного анализа). В 2-х ч. – М.: Изд-во стандартов, 1994. – Ч. 1. – 295 с.; Ч. 2. – 364 с.

Одержано 28.11.2008.

УДК 330.8:336.27(477)

В.В. Небрат

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИКИ УРЯДОВИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ТА РОЗРОБКА ТЕОРІЇ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

У статті проаналізовано внесок українських вчених-економістів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в історико-теоретичну розробку проблеми державного кредиту. Обґрунтовується положення про новаторські підходи вітчизняних учених до трактування банківської системи та урядових запозичень у контексті розвитку ринкових відносин.

Ключові слова: державний кредит, теорія фінансів, боргова політика уряду, українська економічна думка другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

© В.В. Небрат, 2008

ISSN 0320-4421. Історія нар. госп-ва та екон. думки України. 2008. Вип. 41.